ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՇԱԼՈՅՍ

ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ ԵՆ ԱՄԵՆ ԼԵԶՈՒՈՎ

Առաջին երեսում տողը (petite) 6 շահի
Վերջին ,, ,, ,, 3 շահի

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է
Թաւրիզում ամիսը 1,50
Գաւառներում ,, 2 ղր.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ ԱՐԺԷ 10 ՇԱՀԻ

Հասցէն՝ Redaction „Archalousse" Tauris (Perse) | اداره روزنامه «آرشالوس» تبریز

Խմբագրութեան հետ գործ ունեցողները դիմեն Հայկ Խախանեանին

Բ. ՏԱՐԻ № 20 ԿԻՐԱԿԻ 11 (24) ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1919 Թ. Բ. ՏԱՐԻ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԲՈՒՐԺՈՒԱԿԱՆ ՄՏԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՏԷՐՈՒՆՆԵՐԸ

Մարդկային հասարակութեան երկու ակնբախ և հակամէտ շերտաւորումների՝ 1) աշխատաւոր և իր սեպհական աշխատանքով ապրող, կեղեքուող և 2) անգործունեայ, առաջինների աշխատանքի քրտինքով ապրող և նրանց կեղեքող ու զրկող բուրժուա-կապիտալիստ դասակարգերի՝ փոխ-յարաբերութիւնները երբ աչքի ենք անցնում ամբողջ պատմութեան ընթացքում, տեսնում ենք, որ մարդկային մտքի յառաջադիմութեան, ինքնագիտակցութեան և նորանոր նուաճումների հետ զուգընթաց՝ դասակարգը իր գիտակցութեան չափանիշի և աստիճանի համեմատ զգում է, թէ ինչ դիրք պիտի բռնի և ինչ վերաբերմունք ցոյց տայ դէպի հակառակորդ՝ իրեն կեղեքող՝ դասը։ Եւ որքան միտքն աւելի է յառաջադիմում՝ այնքան այդ գիտակցութիւնն աւելի է խորանում և հետեւապէս երկու դասերի մէջ եղած շահերի անջրպետը աւելի ակնյայտնի և հասկանալի է դառնում։

Կուլտուրապէս յետամնաց երկրներում դասակարգային գիտակցութիւնն աւելի ցած աստիճանի վրայ է գտնւում։ Հետեւապէս աշխատաւոր մասսան, որ աւելի քիչ հնարաւորութիւն ունի կրթութիւն ստանալու՝ քան հարուստ դասը, ապրելով կուլտուրապէս յետամնաց միջավայրում, նրա համար դասակարգային շահերի ըմբռնողութիւնը աւելի մութն է։ Նա կարծում է, որ ինքը ստեղծուած է աշխատելու և չարչարուելու համար, իսկ իր արիւն քրտնքի աշխատանքի վայելումը վերապահուած է տէրերին, որոնց ձեռքի տակ գործում է։ Ամեն բան պիտի կատարուի տիրոջ կամքով և այնպէս, որ հաճելի լինի տիրոջը։ Միւս կողմից «տէրերն» էլ աշխատում են որքան կարելի է խաւարի և տգիտութեան մէջ պահել իրենց կթան կովերին, աշխատաւորութեան, որպէս զի վերջինս հնարաւորութիւն չունենայ գիտակցելու իր իրաւունքներն ու շահերը։

Սակայն ժամանակի ընթացքում քաղաքակրթութեան նորանոր նուաճումները գալիս են տակաւ առ տակաւ խորտակելու այդ տգիտութեան պարիսպները՝ տգիտութեան մէջ խարխափողներին գիտակցութեան բերելու։ Դրանց հետ միասին «տէրային» մտայնութիւնը տեղի է տալիս և տգէտ մասսան, որ սովոր էր քծնելու և ամեն կերպ իր ոչխարային վարմունքով հաճոյ երեւալու «տէրերի» աչքին՝ անզուլ և յամառ ու անհաշտ պայքարի փողն է հնչեցնում։ Դա մի մեծ ֆակտոր է ինքնագիտակցութեան և ինքնաճանաչումի։ Այդ դէպքերում դասակարգային պայքարի հիմքն է դրւում։

Թարմ ու յեղափոխական հոսանքները ոյժ ու կորով են ներշնչում այդ կռիւը վարողներին և արդարութիւնն ու իրաւունքը իրենց կամքին ու քմահաճոյքներին ենթարկողներին իրենց կարգերի հետ գահավէժ տապալում։

Ինտելիգենցիան մի երկրի այն յառաջապահն է, որ առաջնորդում է տգէտ մասսային դէպի գիտակցութիւն և լոյս։ Ուրեմն և ինտելիգենցիան հանդիսանում է աւելի քան բանական և լուսաւոր տարր։ Ինտելիգենտ անհատը, ուրիշ բարեմասնութիւնների և լաւ յատկանիշների հետ, պիտի ունենայ նաև անկախ կամք և յօրեղ անհատականութիւն։ Քծնելն ու շողոմ վարմունքը նրանից հեռու պիտի լինեն։ Ի հարկէ մեր խօսքը վերաբերում է աշխատաւոր ինտելիգենցիային՝ և ոչ թէ բուրժուա ինտելիգենցիային, որովհետև վերջինս ինտելիգենցիայի այլասերուած մի հատուածն է։

Խօսքը մասնաւորեցնելով մեր շրջապատի մասին, ցաւօք սրտի պէտք է արձանագրենք, որ մեր ինտելիգենտ կոչւող շատ անձնաւորութիւններ և հերիք չէ այդ, այլ իրենց սոցիալիստ անւանող և պրոլետարիատի անունից ու շահերից յոկ ճառող մի քանի խեղկատակներ հերիք չէ քծնելով և խունկ ծխելով մեր չարչի բուրժուազիային, ժողովների մէջ բարձրագոչ և հպարտ կերպով նոցա թեկնածութիւնն առաջարկելու և անցկացնելու բուռն ցանկութիւն ունին։ Նոքա կարծում են, որ դեռ ես կարող են աշխատաւոր մարդկանց այդ միջոցով պատկառանք և վախ ազդել, որպէս զի վերջինները բուրժուաներին և «տէրերին» ձայն տան։ Էլ չգիտեն դատարկգլուխ բուրժուական մտայնութեան խնկարկուները, որ անցե՜լ է այն ժամանակը, երբ այդ միջոցներով աշխատում էին աշխատաւորութեան վախեցնել, որպէս զի վերջինս իր քուէն հարուստներին տայ։ Մեր հասարակութիւնը այժմ աւելի քան գիտակից է, և իր վերջին ընտրութեամբ եկաւ ապացուցելու, որ իր ձայնը չի տայ բուրժուական մտայնութեան տէրուններին, որոնք անամօթաբար և անպատկառօրէն սոցիալիզմից ճառել գիտեն միայն, իսկ գործնականում ցուցադրում են միմիայն ոչնչութիւն։ Այդպիսիներին, մեր հասարակութիւնը արժանի պատասխը գիտէ հասցնել։

Բուրժուազիայի լծերի տակ ապրողներ, ձեզ այլեւս փրկութիւն և հնար չկայ այդ տղմից ազատուելու։

ՄԵՐ ՕՐԻԷՆՏԱՑԻԱՆ

Այսօր բոլոր ազգերը իրենց հայեացքները ուղղել են Պարիզ, այնտեղից սպասելով իրենց փրկութիւնը, իրենց «բաժինը». բոլոր բուրժուական, ինչպէս և մանր բուրժուական կուսակցութիւնները առանց աչքի առաջ ունենալու վաղուան օրը, այսօր խունկ են ծխում իմպերիալիստների «արդարադատ» աշխատանքներին. բուրժուական մտածելակերպ ունեցող մարդիկ չեն կարողանում հաշտուել այն մտքի հետ, որ այդ բոլոր սպասումները, ակնկալութիւնները ցնորամիտ երազներ են, ինքնախաբէութիւններ. այդ հանգամանքը ստիպում է նրանց միշտ ջղային դրութեան մէջ մնալ և միշտ կասկածոտ հայեացքով նայել իրենց հարեւանների վրայ. մանր իմպերիալիստական կառավարութիւնները հարազատ զաւակներն են մեծ իմպերիալիստների, թէպէտ վերջացել է համաշխարհային պատերազմը, սակայն նա շարունակում է իր աւերիչ գործունէութիւնը աշխարհի բոլոր անկիւններում։

Սակայն կանաչ սեղանների շուրջը նստածները, կաբինէտների գիտնականները կարծում են, որ այս դրութիւնը այսպէս յաւերժ պիտի շարունակուի. նրանք աչքաթող են անում այն հանգամանքը, որ ժամէ ժամ, րոպէ առ րոպէ կորցնում են իրենց տակի հողը. յեղափոխական աշխատաւորութիւնը լուռ հանդիսատես լինել չի կարող. վաղուց լցուել է նրա համբերութեան բաժակը. աշխարհի ամբողջ դաւանութիւնները, զրկանքները նա տանում է. նա պատրաստ է, սակայն սպասում է ողբերգութեան վերջին տեսարաններին։

Վաղուան օրը մերն է. վաղը, այդ սրբազան ժամանակը բոլոր յեղափոխական-սոցիալիստական (առանց չակերտների) կուսակցութիւնների յաղթանակի օրն է։

Այսօր իմպերիալիստները նոր քարտէզներ են գծում, որ իրենց ձգտումներին յագուրդ

տան. իսկ աշխատ. կարմիր դրօշակը ձեռքին և յեղափոխական մի թըռիչքով վաղը այդ բոլորը կը կործանի, և աշխատաւորութեան վայել արդարամտութեամբ պատասխանատուութեան կը կանչի բոլոր իմպերիալիստներին, աշխատաւորի արիւն-քրտինքով ապրողներին, նրա մէջ յանուն իրենց շահերի գժտութիւն ցցողներին. երբ իշխանութիւնը, աշխարհիս բախտը կանցնի իսկական աշխատաւորութեան ձեռքը, այն ժամանակ տեղի չեն ունենայ ապաղակող անարդարութիւնները, այնպիսի դժոխային վիճակ, ինչպէս այժմ Կովկասումն է, ինչպէս և ուրիշ շատ տեղերում, որոնց մասին միշտ հեռագրական գործակալութիւնները լռում են։

Մենք պիտի դադարենք վերջապէս գործիք դառնալուց, ուրիշի շահերին ծառայելուց թէ ոչ՝ վերջապէս մի օր մեզ հանգիստ պիտի թողնեն մեր հարևան աշխատաւորների հետ հաշտ ապրելուց, իրար ցաւը հասկանալուց. յեղափոխական և իր դասակարգային շահերը քաջ գիտցող աշխատաւորութիւնը գիտէ աշխարհիս բոլոր նորանոր «չէյլթան»-ներին իրենց արժանի տեղը ցոյց տալ. նա՝ այսօր պառակտուելով տարւած է ազգային կռիւներով, իսկ վաղւայ նրայ դասակարգային կռիւը ահսկալի պիտի լինի. արդէն փչում է նրա քաղցր հոտը. թող այսօրւանից այդ հոտը մեզ հարբեցնի։

Ո՛չ երէկ, ո՛չ այսօր մենք չենք եղել ռուսոֆիլներ, անգլոֆիլներ, ֆրանսոֆիլներ, գերմանոֆիլներ. խորամանկ և բուրժուական կուսակցութիւններն են այդ մտայնութիւնը ունեցել. մենք երէկ դէմոսոֆիլներ էինք, այսօր էլ դեմոսոֆիլներ ենք։

Մեր օրիէնտացիան յեղափոխական օրիէնտացիան է.

Վ. Յովհաննիսեան

ԱՆԹԵԼ ՀԵՌԱԳՐՈՎ...

Ասում են, որ Т. խանը մի գրութեամբ խնդրել է Սրբազանից իրեն ազատ կացուցանել ազգային ծառայութիւնից։ Չարախօսներն ասում են, որ մի քանի պաշտօնեաներ կոնտր խնդիր են տւել այդ առթիւ խնդրելով, որ խանը մնայ իրեն վայել նախկին պաշտօնում. որովհետև ազգային ծառայութեան աստատավկա տալուց յետոյ, իր այնքան ցանկալի ծառայութիւնը կը մատուցի գուցէ անհատների, որ թէ աւելի նեղ շրջան կը պարփակի և թէ՝ շատերը կը զրկւին նախկին «շնորհներից»։

Ո՛վ գիտակից հասարակութիւն. չէ՞ր կարելի արդեօք հաւաքական մի բողոքագիր կազմել և ստոր-գրութիւններ հաւաքել, որպէսզի Т. խանը, ի սէր քաղցրաբար Աստծոյ, յետ վերցնէր իր հրաժարականը։

Ընթերցո՛ղ, կարծեմ ձեզ քաջ ծանօթ պիտի լինի խանը և իր եղբօր, որ գործել է Թեհրանում, ապա՝ Երևանում և որովհետև Հայկական Հանրապետութեան մայրաքաղաքում այնքան լաւ և օգտակար գործունէութիւն էր ցոյց տւել, որ մեր կառավարութիւնը A. խանին իրեն «վայել» մանդատներ և յանձնարարականներ տալով «շտապով» ուղարկեց Թիֆլիս, Վրաստանի մայրաքաղաքը, որտեղ հայութեան մի ստուար մեծամասնութիւնը զրկւել էր A. խանի օգտակար գործունէութեան պտուղները վայելելուց։

Բաւականանանք այսքանով, թէև գիտենք, որ երախտապարտ ընթերցողը այսքանով չպիտի բաւականայ՝ իր բարերար գործիչների ազգային ծառայութեան անձնւիրութեան վերոյիշեալ շատ համառօտ ուրւագիծը կարդալով։ Այսքանն էլ հերիք է՝ բողոքագրի արգլն շատ մօտ ապագայում պատրաստ լինելու համար։

Ասում են, որ բողոքատու ծըխականները, դրանց մէջ մէջ նաև մի քանի «չեզոքներ», ձեռների վրայ նախագահական ամբիոն բարձրացնելով Дж. Б.-ին՝ գոչել են. «Սա՛ է, որ պիտի մեզ դէպի փառք և յաղթանակ առաջնորդի. պրոլետարներ բոլոր երկրների, միացէ՛ք»։

Վերոյիշեալ դեմոնստրացիայի ժամանակ շատերը, յուզւած, լաց էին լինում և գլխներին տալիս՝ յիշելով իրենց նախկին նախագահական պաշտօնն ու ամբիոնները։

Լսում է, որ Ղալայի հոգաբարձական ընտրութիւնների առթիւ բողոքատու ծխականները սպառնացել են, որ ճանապարհները բացւին թէ չէ՝ կաթուղիկոսին պիտի հեռագրեն այդ մասին. և եթէ մարդ է, կաթուղիկոսը չըհասկանայ, կամ շփոթի և հարցը վճռի ի վնաս իրենց՝ իսկոյն ընտրութեան բողոքագիրը, սրան կից բոլոր արձանագրութիւնները՝ նաև մի փոքրիկ տոպրակ հայհոյանք, ուղարկել Պօղոս Նուբարի միջոցով Պարիզի կոնֆերանսին. որպէսզի հայկական հարցի հետ զուգընթաց՝ վճռւի նաև «Արամեան» դպրոցի հոգ. ընտրութեան հարցը։

Քոռակուսի Վ.Ն., իբր մի հռչակաւոր այցելութեան ժամանակ—արած կաթոլիկ միսիայի անդամներից մէկին—ասել է պաթօսով. «Ես, որ մասնագէտ եմ գրական էտիկայի, յառաջընթաց սօցիալիստական մտքի և նւաճումների, պաշտպան համայն պրոլետարիատի, ազգային և դաւանական սնջրպետների գոյութիւնը ժխտող և ամեն այդ կարգի բաներ սեպհական ցնցողով ջրող՝ հարց եմ տալիս Ձեզ ի սէր «Արամեան» դպրոցի թատրոնի՝ արդեօ՞ք ձեր մի քանի սաները, որոնք ձայն տւեցին, ինչ դաւանանքի են պատկանում»։ Միսիայի անդամը տեսնելով, որ պարոնն լաւ հասկանում է իր սկզբունքները և շաղկապում այն՝ գործնականի հետ՝ մի քանի անուշահամ մրգեր տալով ձեռքը և

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

* * *

Նորից ինձ քո անունն է կանչում,
Ու զգւում վիրաւոր իմ սրտին,
Ու նորից քո երգերն են հնչում,
Դիւթական ու ծանօթ ամենքին։

Երբ վիշտն է կուտակւում իմ սրտում,
Երբ շուրջս մարում է գիշերը,
Նորից ինձ քո աչերն են ժպտում,
Ու նորից տանջում է քո սէրը։

Չգիտեմ ցնորք է, թէ երազ,
Բերկրանք՝ թէ հոգիս է տանջւում.
Չգիտեմ մեռած ես, թէ դեռ կաս,
Բայց նորից անունդ է ինձ կանչում։

Եւանդ

* * *

Մարել էք արդէն, մարել դուք յաւէտ,
Մանկութեան խաղաղ, յոյզեր և յուշեր,
Եւ վիշտը ձուլել իմ կոյս հոգու հետ,
Ու սիրտս դարձրել ամայի, աւեր։

Անհուն տանջանքի շիկացած բովում,
Լսում եմ կեանքիս մեռնող մեղեդին.
Եւ սիրտս է հեծում անվերջ փոթորկում,
Ու լալիս կամաց անձայն, դառնագին։

Օ՜, իմ մանկութեան ոսկի երազներ,
Ինչու այդպէս շուտ անցաք կարճատև
Հէգ սիրտս լցրիք մահւան զօղանջներ,
Խլելով ինձնից թէ կեանք թէ արև։

Ղազւին — Աշխէն Տատուրեան

ՖԼՕՐԷՆՍԻ ՄԻ ՍԻՐՈՒՆ ՊԱՐՏԻԶՈՒՄ

(Պիէռ Ֆռօնդէ-ից)

Նւէր Աշոտ Մ. Բաղդասարեանին.

Մի քանի տարի առաջ, մի երեկոյ Ֆլօրանսի շրջակայքի բլուրներից մէկի վրայ էինք, որտեղից երևում է ամբողջ քաղաքը։ Ընկերս և ես 7 շաբաթ էր, որ իտալիայումն էինք և այլևս չէինք կարողանում թողնել Մէդիչիների հիասքանչ քաղաքը։ Թէև ինձ հետաքրքրութիւնն էր, որ պահում էր այնտեղ, սակայն ընկերս, լուրջ պատճառներ ունէր մնալու։ Դրեթէ երեխայ, մի ջահել աղջիկ տակնուվրայ էր արել նրա սիրտը։ Ընկերս ապրում էր նրա համար։ Աղջիկը կոչւում էր Հէլէն Ֆօրգիօ։ Մի օր ընկերս պատահել էր նրան Ֆիէզօլի ճանապարհի վրայ։ Նա նմանում էր Ջիօկօնդային։ Չկարծէք, թէ սա մի բանաստեղծական նմանութիւն է, ոչ։ Նա ունէր անըմբռնելի աչեր, խորհրդաւոր ճակատ և զուարճացող ժպիտ։

Հէլէնը տարօրինակ էր։ Դեռ ճանապարհին ընկերոջս ասել էր. «Ես սիրում եմ քեզ»։ Եւ ասել էր բաւական պարզութեամբ և առանց կարմրելու, ինչպէս ամենահասարակ բանն աշխարհումս։ Ընկերս ուզել էր նրան գրկել՝ թոյլ չէր տւել և յետ էր քաշւել բարկացած։ Ի՞նչ էր սա։ Կոկետութի՞ւն, անմեղութի՞ւն, անխոհեմութի՞ւն, ժանէժ, ինչ մտածել այսպիսի վարմունքի համար։

Մի օր ընկերս ստացել էր հետևեալ նամակը։ «Այս երեկոյ, ժամի 10-ին, ես ձեզ կսպասեմ. դուք կիջնէք փոքրիկ պարտէզ։ Տան բոլոր պատուհանները ծածկւած կը լինեն։ Ծաղիկները անուշ կը բուրեն. երկինքը աստղալից կը լինի»։

II

Հէլէնը հօր հետ բնակւում էր իրենց Վիլլայում՝ բլրի վրայ։ Չգիտեմ ինչու՝ վախեցայ։ Չէի ուզում ընկերանալ Լուսիէնին (ընկերոջս)։ Գուցէ այս կանչը մի թակարդ էր լարել։ Բարեկամս առաջարկս մերժեց, յետոյ ես նրան համոզեցի։ Այնուամենայնիւ տեղի էր ունենալու մի «սպիտակ» ժամադրութիւն, որին իմ ներկայութիւնը չէր կարող խանգարել։ Որոշեալ ժամանակին մենք միասին մտանք պարտէզ. ես թագնւեցի մի թուփի տակ։

Թւում էր, թէ տունը քնել է խոր քնով։ Նա նմանում էր մի սև ժայռի՝ հողակոյտերի մէջ։ Երկինքը փայլում էր հազարաւոր աստղերով։ Հեռւում մի տերրասի առաջ, մի ամբողջ հորիզոն էր բացւում Ֆլօրանսի վրայ։ Ես տեսայ փոքրիկ Հէլէնին աստիճաններից իջնելիս և որ միացաւ ընկերոջս հետ։ Նրանք կամացուկ հեռացան դէպի ծառերի ստւերները։

Վստահ, ես ուզում էի դուրս գալ պարտէզից, երբ տան դուռը բացւեց երկրորդ անգամ։ Ես նկատեցի գաւթի ներսը՝ թոյլ կերպով լուսաւորւած։ Երևացին երկու մարդիկ։ Առաջինը բաւական ծեր, քայլում էր յենւած իր ընկերոջ թևին։ Վերջինս մի սիրուն տղայ էր, դեռ իր կեանքի գարնան մէջ։ Նրանք առաջացան դէպ ինձ, կարծելով թէ մենակ են և նստեցին մի նստարանի վրայ։ Առանց կասկածի ենթարկւելու ես նրանց պարզ տեսնում էի։ Այն ժամանակ ես նկատեցի ծերին, որի դէմքը փայլում էր անտիկ մարմարի նըման, կոյր էր և չէր տեսնում։ Ոչ մի սիրուն բան գոյութիւն չունէր նրա համար բնութեան մէջ։ Ոչ պայծառ երկինք, ոչ արև և ոչ ծաղիկ։ Նրանց խօսքերից հասկացայ, որ կոյր է 3 տարուց ի վեր։

Բայց միւսն ինձ վախեցնում էր։ Նրա աչքերը փայլում էին վագրի աչքերի նման։ Դողդողում էի, թէ չլինի տեսնի ընկերոջս ու Հէ-

շոյելով գանգուրները՝ ճանապարհ է գնում աւելացնելով, որ այդ օրը քառակուսի Վ-ն աչքի չի անցկացրել իր սկզբունքների գիրքը, որ և պատճառ է դարձել շփոթութեան... Վ-ն ուրախացած՝ դուրս է գալիս փողոց և հանդիպելով X-ին պատմում է իր հրաշալի այցելութեան և սիրալիր ընդունելութեան մասին...

Թեմակ. տպարանի կառավարիչը. Նրա հետ և գրաշարները՝ Ղալայի հոգաբարձակ. ընտրութեան երկրորդ օրը սև շորեր էին հագել, որովհետև ցանկալի և սիրալի թերթը տեղափոխել էին ուրիշ տպարան. ուստի՝ որպէս զի գոնէ մի յիշատակ մնայ իրենց մօտ և կարողանան յիշած բոպէին իրենց սրտի կարօտը առնել, խնդրել են՝ «Զանգ» թերթի գրաշարին՝ չցրել շարուածքը։ Խմբագիրը ընդառաջ է գնացել խնդրատուներին մտածելով, որ տպարանը չէ պատկանում ոչ կառավարչին, ոչ գրաշարներին և ոչ էլ առաջնորդարանին. այլ՝ Թեմին։

«Արամեան»-ի հոգաբարձական ընտրութեան ծխակ. ժողովի արձանագրութեան տակ ստորագրող քառաչք քարտուղարին և երկականի հնչակ ներկայացուցիչներին երբ ցոյց են տալիս արձանագրած գլխաւոր փաստերը, ժողովի օրինականութեան մասին՝ վերոյիշեալները առաջարկում են անտեսել այդ փաստերը մի պայմանով, որ ստորագրողներին ընդունեն երեխաների տեղ. սակայն փոքրամարմին բլոկիստները տեսնելով խնդրողների երկ-երկարչին բեխերը և բարդենու չափ հասակները, յայտնում են, որ միայն անբեխ քարտուղարին կարող են մանկան տեղ ընդունել։

— Ասում են, որ դուլինջեցիներին քաջածանօթ յայտնի փաստաբանի տանը կայացող յաճախակի ժողովներին կանաչ սեղանի վրայ դրուած օրակարգի խնդիրներն են՝ մաչային աղջկը և չարաբաստիկ բինանցը. Կարմիր հինգնոցը շահած պահուն, ասում են, փաստաբանը բացականչել էր «Կեցցէ յաղթանակը», մեզ հետ են օղեվաճառների համերաշխ մեծամասնութիւնը, «չեզոքների և դաշնակափուի բուռն համակրութիւնը. իսկ ժանդականներին*) մասին խօսելն անգամ աւելորդ է. հակառակ դէպքում (երեւի ուզում է ասել՝ իրենց արդար պահանջի անյաջողութեան դէպքում) մենք կը մտնենք «չեզոքների» դրդանները և նոր դպրոցի հիմքը կը դնենք Զարանդարում։ Այս խօսքերը լսելիս երաժշտութեան վարժապետը իր մարզած բազուկները ցուցադրելով, մի ուրիշը հանդիսաւորութեամբ արտասանեց՝ «Գրակոսի էտիկա» ֆուգում էր ասել գրակ. էտիկոս ի ոպաս կը բերեմ) իսկ նոցա շէֆը՝ բեխերն ոլորելով փնթփնթում էր. երեխաներ են և թոյլ մարդիկ. ուզում են ինձ ցեխի կոխել. Տասն և երեք տարի շարունակ գործե-

*) Տպագրական սխալ։

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հինգշաբթի, օգոստ. 1-ին Թեմական դպրոցում տեղի ունեցաւ Հ. Յ. Դ. Պատանեկական միութեան դասախօսութիւնը. Խօսեց ընկ. Ա. Տէր Օհանեանը «Ներկայ մոմենտը» (Հայ հանրապետութեան սահման.) նիւթի մասին։

Ընկերը նախ կանգ առաւ ներկայ դէպքերի պատճառների՝ Վեդիի դէպքերի, որն իր անմիջական արձագանքը գտաւ Նախիջևանի շրջանում. ապա այս դէպքերը կապեց Հայ-Վրացական, Ղարաբաղի և Ազրբէջանի հանրապետութեան դէպքերի հետ՝ վերջինները համարելով սկզբնապատճառներ։ Ապա շեշտեց այն տարօրինակ անտեսանելի ձեռքի մասին, որ խաղում է Կովկասեան ազգութիւնների և որը եթէ խորամուխ լինենք դէպքերի մէջ, կը նկատենք պարզորէն։

Վերջում անցաւ Հայկ. կառավարութեան գործունէութեան քննադատութեան։

Հայկական կառավարութիւնը այն ժամանակ է միայն սկսում զինաթափ անել թուրքերին, երբ արդէն անզէն էին հայերը։ Վրաստանը և մանաւանդ Ազրբէջանը սկսում են զինաթափ անել հայերին, իսկ թուրքերին ոչ. մինչդեռ Հայաստանը ընդհակառակը. դա նշան էր, թէ որքան կառավարութիւնը մտադրուած էր խաղաղութիւնը անվթար պահելու համար, բայց իրենից անկախ պատճառներով, չնայած դրան ազդակների և այլոց քարոզչական վերաբերմունքի, անկարող է լինում իրագործել այդ և ստիպուած է լինում դիմել զէնքի. ինչպէս այդ ընդհարումներից փաստում է միայն երկու հարևան ժող. վարդների աշխատասիրութիւնը, իսկ մութ ուժերը ամէն տեղ էլ չարչարում են։ Զարմանալի է այդ ընդհարումների ժամանակ մեր դաշնակիցները՝ մանաւանդ Անգլիայի բռնած դիրքը. նա, որ կարող էր միայն մատը շարժելով դադարեցնել այդ դէպքերը չարաշ, այս անգամ էլ «չէզոք» լաղթանակեց... Ապա ընկերը շեշտեց այն անհիմն լուրերի վրայ, որոնք պտտում են մեր շրջաններում և որոնք պէտք է մնան անուշադիր։

Դժբախտաբար այդ դասախօսութեան բացակայում էին մեր պատանի «հերոսակրթները», չէնալով, մասերը ազատ էր. Նրանք, որոնք քաջութիւն են համարում դրօշով և քողարկած կերպով խորձակել մեզ վրայ և Դաշնակցութիւնը պատճառ դարձնել ամէն մի ցաւալի դէպքի. ցանկալի կը լինէր, որ ներկայ լինէին այդպիսի դասախօսութիւններին և աշխարհի փաստերով ապացուցել իրենց ասածը, որպէսզի մենք էլ հնարաւորութիւն ունենայինք նոցա ճշմարտութիւնը հաստատելու։

Հայկ

լէներին։ Իսկ նրանք հանգիստ զբօսնում էին պարտէզի ալէներում։ Տերևների ամենափոքր շարժումը կը մատնէր իմ ներկայութիւնը։ Որկու մարդիկ խօսում էին առանց վախենալու։ Գոյլը, որ Հէլէնի հայրն էր, գրգռում էր իր ընկերոջ ժտերմութիւնը։ Ես կարծում էի, թէ նա Հէլէնի նշանածն է։ Սակայն յետոյ իմացայ, որ նա եղել է ծերի որդեգիրը, փոքր հասակից մեծանալով Հէլէնի հետ միասին։

— Օ՜, հայրիկ, ասում էր նա, դուք նրան կը տաք ինձ։ Միայն դուք էք իմանում թէ ինչքան եմ սիրում նրան. երբէք ես չեմ համարձակել նրան իմ սէրը խոստովանել։ Նա այնքան մաքուր է և այնքան սառնորիւն։ Իր հոգին մի սարսափելի առեղծուած է։

Գոյլը ժպտում էր.

— Համոզուիր, իմ որդի, անմեղութիւնն է նրան տալիս այդ ձևը, Բայց քո սէրը հրաշքներ կանի։ Սէր։ Անկասկած նա երբէք չի արտասանել, չի լսել նոյնիսկ այս բառը։ Այս ժամին, երբ մենք խօսում ենք այս պարտէզում և որի սիրունութիւնն եմ միայն զգում, ինչպէս մի վերջին ճիգ, և երբ ծաղիկների սօսափիւնն ու լռուոր աստղերը շռայլեցնում են ոսկեթել բարբառումները, Հէլէնը, անզգայ երկրային ստորութիւններից, քնում է, մեր տան առաջին յարկի իր սպիտակ սենեակում։ Այնպէս սպիտակ, ինչպէս, իր երեւակայութիւնն ու հոգին։

Այո, հայր իմ, դուք իրաւունք ունէք, դեռ չխռովենք նրան։

Ես ակամայ ետ քաշուեցայ դէպի տան կողմը։ Այն ժամանակ տեղի ունեցաւ դրաման։ Հեռացող Հէլէնը անցաւ պարտէզի մեծ ալլէով, Լուսինը նրան սեղմել էր իրեն. Երկու սիրահարները, շարունակելով իրենց զբօսանքը, տեսնուեցին մի րոպէ, ապա նորից անյայտացան։

Ա. ՀԷՆ

(Շարունակելի)

ԻՆՁ ՀԱՄԱՐ ՄԵՌԱԾ, ԲԱՅՑ ԿԵՆԴԱՆԻ Ա-ին

Մի ձմեռային թուխպ օր էր, երբ պատահեցինք միմեանց։ Երկուսս էլ անծանօթներ էինք, երկուսս էլ սարսափած։ Այդ օրուանից անցան երեք երկար տարիներ, երբ ձեռք ձեռքի տւինք ու սրտառատեցինք մեր անունները, հնացած արդէն վաղուց գիտէինք։

Յիշում եմ գրածդ խօսքերը—թէ ինչպէս երեք տարի առաջ սիրում էիր ինձ.

Ա՜խ, որքան երջանիկ էինք մենք, երբ լուսնեակ գիշերները կողք-կողքի նստած, սարսափահար, ստուերների տակ. լուռ ու կաթնամած ճառագայթների ներքոյ դու հերարձակ առաջին անգամ գրկեցիր ինձ և քո գիրկդ այնպէս ջերմ էր ու հոգեթով...

Յիշում ես, երբ նուիրեցիր ինձ քո նկարը։ Խոստովանում եմ, մինչ այսօր այն նկարը կանգնած էր իմ հոգու տաճարում. ես պաշտում էի նրան մոլեռանդ հաւատացեալի նման, որպէս Մադոննա և պահպանում ամէն ինչ, ինչպէս չուրմն իր արձանին։

Դժբախտ ժամը հասաւ, մենք պէտ բաժանուէինք. Յիշո՞ւմ ես, երբ եկայ կայարան քեզ ճամբու դնելու, դու քո գլխիկդ հանել էիր գնացքի պատուհանից և խոստանում էիր չմոռանալ ինձ և բայց ինձանից ոչ որ քեզ համար գոյութիւն չունի... Վերջին երրորդ զանգն էլ ուժգնօրէն հնչեց, շոգեմեքենան սուլեց, գնացքը շարժուեց. դեռ անդադար շարժւում էին մեր ձեռքերն ու թաշկինակները, և օդային համբոյրները.. Գնացքը արագացնում էր ընթացքը, փոքրացա՜ւ և անտեսանելի դարձաւ...

Ամէն ինչ կորցրի, ինձ տարաւ ամէն ինչ իր հետ, մրմնջում էի ես. Նա կորաւ անդարձ... Այժմ եթէ չեմ սխալւում անցել է մօտ երկուս ու կէս տարի այդ օրուանից.

Դու գնացիր, բայց քո յիշատակները ամէն ժամանակ յիշեցնում են մեր սիրոյ վաղանցիկ պատմութիւնը... Ես ապրում էի մինչև այսօր... Ես իմացայ այսօրուանից, որ դու այլևս իմը չես և ոչ ես քո՛ը. դու ունես ամուսին. իսկ ես մենակ եմ։

Եւ քո յուշարձանն իմ հոգու լուսաւոր տաճարում փշրեց— իսկ նկարդ անէութեան մէջ կտոր-կտոր արի ու պահում եմ մի ծրարի մէջ ու սգում...

Դու գնացիր— դու ուրիշինն ես. դու ապրում ես ուրիշի համար. իսկ ե՞ս, մենակ եմ... ես էլ եմ ապրում...

Դա կեանքի ծաղրն էր. կեանքը ժպիտ է ժպտաց ու հանգաւ...

Այժմ իմ հոգու տաճարում խաւար է։ Դու մեռած ես ինձ համար... ու չկաս անդարձ, յաւիտեան...

Մուսայ

ցի և պատասխանեցի դաշնակցականներին, միայն «Այգ»-ի վերջին յաւելուածին չպատասխանեցի, բայց այն էլ այնպէս բողարկեցի. Ղալայի հողաթափաձական ընտրութիւններով և նրա շուրջ ծաղած վէճերով, որ հիմա հիտքն անգամ մոռացել է։ Իսկ հէնց նոյն պահուն Տէր Եղի. քահանան իր տանը «Աշխարհ ամենայն» էր երգում։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

— Մենք սկի 20 մետրանոց ամբրգանի թոփը 40 մետրանոցի տեղ նուէր չենք տալիս հայ զինւորների օգտին։

Եղբ. Մ . . . եաններ
և Բ . . . եաններ

Berta

ԻՆՉ ԱՐԻՆՔ

Ահա մի ամիս եւ և մենք կանգնած ենք նոր դպրոցական տարւայ շէմքին. անցան ամառային ամիսները, սակայն մենք ինչ արինք։

Մայիս վերջերին թողնելով դպրոցը՝ արդեօք ինչի վրայ ծախսեցինք մեր ոսկի ժամանակը։ մի օգուտ ստացա՞նք, թէ պարդիւն անցաւ։ Պատասխանը դժւար թէ մխիթարական լինի։

Այս տարի մանաւանդ, երբ նորանոր հարցեր առաջ եկան, նոր գաղափարներ արծարծւեցին, մենք պիտի աշխատէինք օգտուել ազատ ժամերից կեանքից յետ չմնալու համար, բայց մի որև է քայլ արինք այդ ուղղութեամբ. պատասխանը յամենայն դէպս դրական չէ։ Օրինակ վերցնենք հէնց ինքնազարգացման ամենակարևոր միջոցը՝ ընթերցանութիւնը. կարելի է ասել, որ մեր կարդացած գրքերի մեծագոյն տոկոսը (գուցէ և ամբողջը) կամ եղել են վէպեր, և կամ՝ պիէսներ. իսկ պատմական — հասարակագիտական ուղղութեամբ՝ և ոչ մի կտոր։ Իհարկէ կարիք չկայ ցեցտելու այն գրութիւնը, որի մէջ գտնւում է մեր ընթերցանութիւնը. ոչ գրքերի համաչափ բաժանում կայ, ոչ ընտրութիւն և ոչ էլ ուշադրութիւն դարձնող, թէ արդեօք գիրքը, որ վերցնում է, մի որև է օգուտ տալիս է, թէ՝ հէնց այնպէս, ժամանցի համար է։

Մեզ մօտ արդէն կազմւած կան երկու միութիւններ՝ Թեմականի աշակերտական միութիւնը և Հ. Յ. Դ. պատանեկական միութիւնը, որոնք տալիս են դասախօսութիւններ, ընդհանրապէս ծանօթ և մատչելի նիւթերի շուրջը։ Բայց այդտեղ եւս մենք ոչ մի մխիթարական և խրախուսիչ քայլ չենք հանդիպում։ Դասախօսութիւններին յաճախում են միշտ նոյն և փոքրաթիւ խմբակը, իսկ մեծամասնութիւնը կարծես չի հետաքրքրւում թէ դուրսը ինչ է կատարւում. նրան կարելի է միայն հանդիպել երեկոյեան զբօսանքի ժամանակ խմբակների (աւելի շատ զոյգերի) բաժանուած և զբաղուած գլխաւորապէս դատարկ խօսակցութիւններով, կարծես նոյն պատանիները չեն, որ վաղը դպրոց պիտի գան, այլ՝ օտարներ. դա մի աններելի և պախարակելի երևոյթ է։

Գուցէ մեզ առարկեն. որ արձակուրդը հանգստութեան համար է. ճիշտ է, դա ոչ ոք չի ժխտում, բայց օրեկան մի երկու ժամ՝ ընթերցանութիւն՝ կամ շաբաթական մի դասախօսութեան յաճախելը մեծ աշխատանք չի պահանջում և ոչ էլ մտքի չափազանց յոգնում. դա ոչ թէ հանգստութիւն է, այլ անտարբերութիւն և ծուլութիւն։ Դա նշանակում է, որ չենք ըմբռնում մոմենտի պահանջը և մեր դերը. մեր, որ յաւակնութիւն ունենք վաղը հասարակութեան՝ առաջնորդը դառնալու։ Ժամանակը սրընթաց անցնում է բերելով նոր պահանջներ, նոր հրամայականներ և վայ նրան, ով այդ չի նկատի, ով չի հնազանդւի կամ անուշադրութեան կը մատնի։

Հ. Զաւէն

ԺՈՂՈՎՆԵՐ ԵՒ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեքշաբթի, յուլիս 30-ին, տեղի ունեցաւ Թ. աշակ. միութեան դասախօսութիւնը. խօսեց Հ. Գանիրեան «Ֆրանս. գրականութիւնը» նիւթի շարունակութեան մասին։

Այսօրւայ նիւթը ֆրանսիական գրականութեան կեղծ կլասիքական շրջանի XVII-րդ և XVIII-րդ դարու մասին էր։

Բացատրելով կեղծ կլասիցիզմի էութիւնը գրականութեան մէջ նա յիշեց, որ Ֆր. կլասիք գրականութիւնն ազդւել է գլխաւորապէս հռոմէականից, իսկ ժամանակի փիլիսոփայական ուղղութիւններից ամենից աւելի Դեկարտի (ռացիոնալիստական) և մասամբ էլ եզւիտական գաղափարներից։ Գրականութեան զարգացման և որոշ ուղղութեամբ տարւելուն ամենից աւելի նպաստել են ազդեցիկ մարդկանց սալոններն ու Ֆր. ակադեմիան. իսկ Պարիզի բարբառի գրական լեզու դառնալն ու մշակումը առաջ են տարել երկու նշանաւոր գլուխներ՝ Մալերբ և Բուալօ։ Ապա անցնելով առանձնապէս հեղինակներին, նրանց ուղղութիւնների մասին, յիշեց միայն ամենագլխաւոր հեղինակներին.— Կոռնէլ, Ռասին, Մոլիէր, Լաֆոնտէն, Պերրօ, Լաֆայէտ, Սկարրոն. Ֆենելոն, որից պարզւեց, որ XVIII-րդ դարու գեղարւեստական գրականութեան ճիւղերից ամենից աւելի ուժեղ է եղել դրամատիքականը։

Անցնելով XVIII-րդ դարու գրականութեան՝ ամենից առաջ շեշտեց պրոզայիկ գրականութեան գերիշխող դիրքն այս դարում քաղաքական դրութեան — պետականութեան և կրօնի հիմքերի խախտման — պատճառով և հետևաբար գեղարւեստական գրականութեան զգալի բացակայութիւնը, ինչպէս և այս դարում իշխող մատերիալիստական ուղղութեան տիրապետող լինելը. ապա յիշեց այս դարու ամենանշանաւոր հեղինակներից.— Մոնտէսկիօ, Վոլտեր, Ռուսսօ և Բերնարտէն դը Սէն-Պիէր-ին։

Յաջորդ անգամ խոստացաւ խօսել XIX-րդ և XX-րդ դարու գրականութեան մասին։

Շաբաթ, ամսոյս 3-ին, տեղի ունեցաւ վերոյիշեալ դասախօսութեան երրորդ և վերջին մասը։

XIX-րդ դարը խառը գրական ուղղութիւնների դար. է. դարասկզբի յատկանիշ կազմող գրական ուղղութիւնն է ռոմանտիզմը, որ Գերմանիայից անցնելով Ֆրանսիա ունեցել է իւր հռչակաւոր հետևողները. այս ուղղութեան էութիւնը տալուց յետոյ դասախօսը խօսեց սրա ներկայացուցիչների և այս վերջիններիս գրական աշխատութիւնների մասին գեղարւեստական գրականութեան երեք-լիրիքական, էպիքական և դրամատիքական — ճիւղերի մէջ և դարու փիլիսոփայական ուղղութիւնների մասին, որոնց ազդեցութիւնը գրականութեան վրայ ակնյայտ է։

Պրոզայիկ գրականութեան XIX-րդ դարում ուժեղ գտաւ քննադատութիւնն ու նամանաւանդ պատմութիւնը, որի ազդեցութիւնն զգալի էր նոյնիսկ գեղ. գրականութեան վրայ։

Ապա անցնելով XIX-րդ դարու միւս գրական ուղղութիւնների — ռէալիզմի ու սիմվոլիզմի — մասին, տւեց այս վերջինների էութիւնները. հայրենիքում ու Ֆրանսիայում գտած յաջողութիւնները և ներկայացուցիչները, յիշատակելով նաև սրանց նշանաւոր գրական գործերը, միշտ աչքի առաջ ունենալով ժամանակի կեանքն ու աշխարհհայեացքը։

XX-րդ դարում աչքի ընկնող նոր ուղղութիւն չգտնելով, յիշեց միայն ֆուտուրիստական ուղղութեան գոյութեան մասին, որի յարատևութեան և ապագայում ունենալիք յաջողութեան մասին եզրակացութիւններ չունենալով աւելորդ համարեց խօսել նրա էութեան մասին։

Ֆա՛ռէնկա

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մեծարգոյ խմբագրութիւն «Արշալոյս»-ի

Թոյլ տուէք Ձեր թերթի միջոցով հերքել այն լուրը, որ տպւած էր «Պայքար»-ի № 8-ում, որ իբր թէ Մարաղայում ամն Պետրոս Մարգարեանն հիմնել է պատանեկական միութիւն՝ հնչակեան դրօշի տակ։ Դա հիմնովին և բոլորովին սուտ է. ոչ Մարաղայում հնչակեան պատանեկական միութիւն գոյութիւն ունի և ոչ էլ յիշեալ Պետրոս Մարգարեանը որևէ պատրաստութիւն ունի, որ կարողանայ այդպիսի քայլ անել։

Դեռ երէկ եմ վերադարձել Մարաղայից և աւելի ճշգրիտ տեղեկութիւն ունեմ, քան թէ «Պայքարի» խմբագրութիւնը։

Յարգ. Արշ. Յովհաննիսեան

«Արշալոյս»-ի յարգոյ խմբագրութեան.

Սրանով խնդրում ենք ձեզնից, թոյլ տալ Ձեր թերթի միջոցով մեր խորին շնորհակալութիւններն յայտնել այն անձանց, որոնք գործքով ընդունեցին մեր առաջարկը և մասնակցեցին մեր կազմակերպած ներկայացման.

Յատկապէս շնորհակալութիւն ենք յայտնում պ. պ. Արմ. Ահարոնեանին, Հայկ Բժշկեանին, Բագրատ Յարութիւնեանին և օր. Նըւարդ Մկրտչեանին։

«Արշալոյս»-ի ֆինանսական Յանձնախումբ

ԼՈՒՐԵՐ

— Լսւում է, որ ըստ Թեհրանից ստացւած լուրի՝ Պոլիսը դարձել է միջազգային քաղաք.

— Շահը անցել է Բաթումից.

— Էնզէլի — Բագու ծովային հաղորդակցութիւնը կտրւած է:

— Ըստ թրքական աղբիւրների՝ հայ և թուրք կռւող կողմերի մէջ կայացած հաշտութեան պայմաններից մէկն էլ հետևեալն է. անգլիացիք տեղեկանալով, որ Նախիջևանի շրջանում թրքութիւնը կազմում է 80 տոկոս, իսկ հայութիւնը՝ 20 տոկոս, ուստի ամենայն իրաւամբ Նախիջևանը կը մնայ թուրքերին։

— Ռէյտերի հաղորդածների համաձայն՝ Դենիկինը մեծ յաջողութիւն է ունեցել, վերցնելով ահագին թւով գերիներ, ռազմամթերք և պահեստներ։

—

Կիրակի, օգոստոս 4-ին կայացաւ պատանեկական միութեան անդամների ընդհանուր ժողով, ուր վերամշակւեց միութեան կանոնադրութիւնը, տպագրութեան յանձնելու համար։

ՊՕՍՏ—ԱՐԿՂ

Թաւրիզ.— Տ. Պողոսեանին — Ձեր բանաստեղծութիւնը չի տպւի:

— Փալանդուզեանին — Չի տպւի։

Մարաղա.— Յ. Տէր-Յովհաննիսեանին — ընդունէք տեղից գործակալութիւնը և աշխատէք թերթը տարածել։

Խմբագրական մարմին